

श्री. विजय.म. गाडगीळ.
 'अवधूत' प्लॉट नं.४३२,सेक्टर२५,
 निगडी,प्राधीकरण,पुणे ४४
 फोन नंबर : ०२० २७६५६६६६

सौ. यशस्विनी. मु. केंदूरकर
 श्रीसमर्थ हौसिंग सोसायटी,
 धन्वंतरी सभागृहामागे, पुणे ४११००४

(२०१४ - जून महिन्यातील स्वाध्याय)

(१) दा. प्रवेश : द.४ स.३ “ नामस्मरण भक्ती ”

‘ नामस्मरण भक्ती ’ ची महती सांगणारा व नामस्मरणाचे महत्व विशद करणारा हा समास आहे. नामस्मरण का करावे ? केंव्हा करावे ? कसे करावे ? कोठे करावे ? किती करावे ? नामस्मरणामुळे कोणाकोणाचा उध्दार झालेला आहे ? नामस्मरणाचा अधिकार कोणाकोणाला आहे ? इत्यादी सर्व प्रश्नांची उत्तरे श्री.समर्थानी या समासात दिली आहेत. आपल्या निजस्वरूपाचे ज्ञान करून घेणे हाच मानवी जीवनाचा मुख्य हेतू आहे व या कलियुगात हा हेतू साध्य करायचा असेल तर “ नामस्मरण ” हाच सोपा उपाय आहे. या विश्वातील कोणतीही गोष्ट नाम-रूपाशिवाय असूच शकत नाही व कोणत्याही गोष्टीचे ज्ञान नाम-रूपा शिवाय होऊच शकत नाही हा या विश्वाचा नियमच आहे. नाम म्हणजे केवळ शब्द नसून ते म्हणजे वस्तूंच्या अंतरंगातील ईश्वरी शक्ती आहे, स्वतःच्या स्वरूपाची जाणीव करून देणारी आत्मशक्ती आहे, अमूर्त आणि मूर्ताला जोडणारी साखळी आहे. नाम हे शक्तिमय व ज्ञानमय असून अनंत आहे.

अनेक दाखले देऊन व अजामेळ,वाल्मिकी, प्रल्हाद इत्यादिकांच्या चरित्रातील प्रसंगांचे वर्णन करून श्री.समर्थानी नामस्मरणाचे महत्व व नामस्मरणाचा परिणाम विशद करून सांगितला आहे. ही चरित्रे आपण जरूर वाचून काढावीत व अभ्यासवर्गात त्यांची चर्चा करावी म्हणजे आपले विचार पक्के होत जातात, व श्रद्धा दृढ होत जाते.

रामनाम- स्मरणाचा प्रसार करणाऱ्या आधुनिक संताचे नाव काय ? व त्यांच्या उपदेशाचा कोणता ग्रंथ आपण वाचला आहे ? असे दोन प्रश्न या स्वाध्यायात विचारले आहेत. “ श्री.गोंदवलेकर महाराज ” हे त्या संताचे नाव होय व “ गोंदवलेकरांची प्रवचने ” हा त्यांचा ग्रंथ होय. या ग्रंथातील प्रवचने रोज एक या प्रमाणे वाचावीत व आत्मसात करावीत.

(२) दा. परिचय : (द. ११-१० “ निस्पृह वर्तणूक ” व द.१५-२ “ निस्पृहव्याप ”)

श्री. समर्थानी टाकळी येथे १२ वर्षे श्री रामाची उपासना केली व त्यानंतर १२ वर्षे तीर्थाटनाच्या निमित्ताने संपूर्ण भारतभर संचार केला. त्यामध्ये त्यानी भारतीय समाजाची दैन्यावस्था प्रत्यक्ष पाहिली. त्यांच्या लक्षात आले की, समाजाचे संपूर्ण विघटन होऊ लागले आहे, समाज अधोगतीला जाऊ लागला आहे, व पूर्णपणे विस्कळीत होऊ लागला आहे व ही अधोगती सावरावयाची असेल तर लोकाना एकत्र आणून त्याना त्यांच्यातील आत्मशक्तीची जाण करून देऊन, सामर्थ्यवान बनवून उत्तम कार्य करण्यास प्रवृत्त करणे गरजेचे आहे. त्यासाठी मजबूत मनाची निस्पृह वृत्तीची माणसे एकत्रित केली पाहिजेत व मजबूत असा लोकसंग्रह झाला पाहिजे. हे काम एकट्या दुकट्याचे नसून अनेकानी एकजुटीने करण्याचे आहे. म्हणून श्री.समर्थानी “ महंते महंत करावे । युक्तिबुद्धीने भरावे । जाणते करून विखरावे । नाना देशी ॥ अशी एक प्रक्रियाच सांगितली व अनेक महंत तयार केले व त्याना “ आधी केले मग सांगितले ” ही वर्तन पध्दती आचरण्यास प्रवृत्त केले. उद्दिष्ट पूर्तीसाठी केवळ उपाधी धारण करावयाची पण त्या उपाधीत मात्र कधीच सापडायचे नाही हे निस्पृहतेचे लक्षण त्यानी स्वतः आचरून त्यानुसार महंताना उपदेश केला.

आपणही या दोन्ही समासांचा उत्तमपणे अभ्यास करून “ कार्यापुरती उपाधी । कार्य संपताच निरुपाधी । अशा

न्यायाने संसारात वागले पाहिजे व समाज टिकविण्यासाठी स्वतः उपासना करून इतरांनाही उपासना करण्यास प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

(३) दा. प्रबोध : (द.५-७ , द.५-८ व द.५-९)

मानवी जीवनाच्या उत्क्रांती प्रक्रियेची सुरवात ' बध्द ' या आवस्थेपासून होते व शेवट ' सिध्द ' आवस्थेने होतो. या दोन्ही टोकांमध्ये ' मुमुक्षू ' व ' साधक ' या दोन आवस्थांचा समावेश आहे. मनुष्यांचे बध्द, मुमुक्षू, साधक, व सिध्द असे चार प्रकार मानलेले आहेत. मानवाला " बध्द " आवस्थेतून प्रगती करित करित " सिध्द " या " मुक्त " आवस्थेप्रत जायचे आहे व त्यासाठी श्री.समर्थानी सांगितलेली बध्द, मुमुक्षू व साधक या आवस्थांची लक्षणे आपल्याला या महिन्यात अभ्यासावयाची आहेत.

द.५-७ " बध्द लक्षणे "

या समासामध्ये " बध्दा "ची कक्षणे सांगताना श्री.समर्थानी बध्द कसा असतो? काय करतो? त्याची आवस्था कशी असते? याचे उत्तम वर्णन केलेले आहे. ते म्हणतात " अंधारीचा अंध जैसा। चक्षूविण दाही दिशा। -- -" असा बध्द असतो. त्याला काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद, मत्सर या सहा विकारांबरोबर द्वेष, तिरस्कार, असूया, अभिमान, कपट, निष्ठुरता, विश्वासघात, भांडकुदळपणा इत्यादी अवगुणांनी जखडून ठेवलेले असते, बध्द केलेले असते. तो आत्मज्ञानापासून वंचित असतो. अंधारातील आंधळ्यासारखी त्याची आवस्था असते. तो सर्वकाळ संसाराची चिंताच करित असतो. इंद्रिय सुखांच्या आधीन झालेला असतो.

द.५-८ " मुमुक्षू लक्षणे "

या समासात श्री.समर्थ बध्दावस्थेतून मनुष्य मुमुक्षू आवस्थेत कसा जातो याचे विवरण करतात. जीवनात बसलेला एखादा जबरदस्त फटका, अचानकपणे घडलेला एखाद्या सत्पुरुषाचा संग, किंवा अचानकपणे प्राप्त झालेली विफल आवस्था, या पैकी कोणत्याही कारणाने माणूस अंतर्मुख होतो व संसारातून मुक्त होण्याचा विचार करू लागतो व मार्ग शोधू लागतो. या त्याच्या आवस्थेला " मुमुक्षू " आवस्था म्हणतात. " मी या संसारातून मुक्त कसा होऊ शकेन ? " " मला कोण मार्गदर्शन करेल ? " " मी काय कराला हवे ? " इत्यादी प्रश्न त्याला भेडसावू लागतात. त्याला गत जीवनाबद्दल तीव्र अनुताप व पश्चात्ताप प्राप्त होतो व यातून सुटका करून घेण्यासाठी तो प्रामाणिकपणे धडपड करू लागतो.

द.५-९ " साधक निरूपण "

मुमुक्षू आवस्थेत असताना निर्माण झालेल्या अनुताप व पश्चात्तापामुळे व संसारातून मुक्त होण्याच्या तीव्र इच्छेमुळे मनुष्याला आपेक्षित असे मार्गदर्शन प्राप्त होते व तो साधनेला सुरवात करतो. मुमुक्षू आवस्थेतील तळमळीचे, धडपडीपडीचे व प्रामाणिक प्रयत्नांचे फलित म्हणून साधकाला गुरूची प्राप्ती होऊन परमार्थ मार्गावरील त्याची श्रधा दृढ होते व त्याचे स्वरूपानुसंधानाचे प्रयत्न तीव्र होतात, उपासना वाढते व त्याला मनोनिग्रह साधू लागतो. यालाच साधकावस्था असे म्हणतात. अशा साधकाची तूलना श्री.समर्थ " वीर पुरुषाशी " करतात. कारण वीर पुरुषाप्रमाणेच या साधकाला विषयरूपी शत्रूशी ठामपणे व धारिष्ट्याने लढा द्यावा लागतो.